

## **KOKYBINĖ STUDENTŲ KETINIMO EMIGRUOTI ARBA PLANUOTI SAVO ATEIŲ LIETUVOJE SOCIALINIŲ IR PSICHOLOGINIŲ VEIKSNIŲ ANALIZĖ**

**Asta Tiškutė**

Mykolo Romerio universitetas,  
Socialinės politikos fakultetas, Psichologijos katedra  
Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius, Lietuva  
Telefonas (8 5) 271 4620  
Elektroninis paštas asta.tiskute@yahoo.com

**Doc. dr. Jolanta Sondaitė**

Mykolo Romerio universitetas,  
Socialinės politikos fakultetas, Psichologijos katedra  
Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius, Lietuva  
Telefonas (8 5) 271 4620  
Elektroninis paštas jsondait@mruni.eu

*Pateikta 2011 m. birželio 30 d.  
Parengta spausdinti 2011 m. spalio 10 d.*

### **Anotacija**

*Jaunų žmonių emigracija – vis augantis reiškinys Lietuvoje, galintis turėti rimtų pasekmių šalies ekonomikai bei demografijai. Taigi šiame darbe iškeltas tikslas – ištirti psichosocialinius studentų ketinimo emigruoti arba planuoti savo gyvenimą Lietuvoje veiksnius. Kokybiniam tyrimui atlikti buvo apklaustos dvi fokus grupės, kuriose dalyvavo 13 studentų (nuo 20 iki 27 metų). Tyrimo metu buvo išskirtos keturios emigraciją arba gyvenimą Lietuvoje skatinančių veiksnių grupės: socialinės sąlygos, profesinės realizacijos galimybės, socialiniai ryšiai, psichologiniai veiksniai. Esamos socialinės sąlygos*

Lietuvoje (ekonominė, kultūrinė, švietimo ir kt. padėtis) skatina dalies studentų ketinimą emigruoti, o kitus, atvirkščiai, motyvuoja likti ir ką nors keisti Lietuvoje. Palankesnė profesiniam realizavimui aplinka ar apskritai profesinio realizavimo galimybė užsienyje skatina studentų apsisprendimą emigruoti, tačiau dalies studentų ilgalaikė emigracija vien dėl pinigų nemotyvuoja, matoma pakankamai perspektyvų likti ir dirbti Lietuvoje bei nenorima prarasti turimų socialinių ryšių.

Socialiniai ryšiai, viena vertus, gali skatinti studentų ketinimą emigruoti (pvz., užsienietis gyvenimo partneris), kita vertus, tokie veiksniai kaip Lietuvoje likusi šeima ir draugai gali motyvuoti ilgalaikėje perspektyvoje planuoti savo ateitį Lietuvoje.

**Reikšminiai žodžiai:** emigraciniai ketinimai, fokus grupė, teminė analizė.

## Įvadas

Kaip rodo statistiniai duomenys, Lietuvoje pastarąjį dešimtmetį būtent emigracija tapo viena didžiausių grėsmių šaliai – 1990–2005 m. Lietuvoje gyventojų sumažėjo 290,5 tūkst. ir didžiąją dalį šio sumažėjimo (254,9 tūkst., arba 87,7 proc.) sudarė neigiama neto migracija. Vien 2009 m. emigravo 34,7 tūkst. šalies gyventojų ir tai 1,5 karto daugiau negu 2008-aisiais (Lietuvos gyventojų tarptautinė migracija, 2009; Ambrozevičienė, 2006 m.). Lietuva jau ne vienerius metus atsiduria tarp kelių vienintelių visos Europos Sąjungos šalių narių, turinčių neigiamą neto migraciją: Europos Bendrijų statistikos tarnybos duomenimis, 2008 m. Lietuva buvo pirmaujanti iš penkių Europos Sąjungos valstybių narių, kuriose tarptautinė neto migracija 1000 gyventojų buvo neigiama (Lietuvos rodiklis buvo -2,3, tuo tarpu Lenkijos -1,1, Latvijos -0,5, Estijos 0,1). Svarbu ir tai, jog daugiausia iš Lietuvos emigruoja jauni žmonės – 2005–2008 m. iš 126,1 tūkst. emigravusių gyventojų jaunimas (15–29 metų amžiaus) sudarė 51,5 tūkst. (40,8 proc. visų emigrantų) (Ambrozevičienė, 2006 m.; Lietuvos gyventojų politikos strategijos metmenys, 2004; Lietuvos gyventojų tarptautinė migracija 2008, 2009; Sipavičienė ir kt., 2009 ir kt.)

Vienas iš nerimą keliančių emigracijos (ypač jaunų žmonių) aspektų – vykstantis vadinamasis protų nutekėjimas (angl. *brain drain*) – „aukštąjį išsimokslinimą turinčių (ar jo siekiančių) žmonių išvykimas iš Lietuvos“ (Kazlauskienė, 2006, p. 14) (jeigu aukštos kvalifikacijos darbuotojai emigravę dirba darbą, kuriam nereikalinga jų patirtis ir įgūdžiai, gauti anksčiau, jie praranda kvalifikaciją, ir tai vadinama protų nuostoliu (angl. *brain waste*) (Lietuvių emigracija: problema ir galimi sprendimo būdai, 2005). Dėl Lietuvoje vykstančio protų nutekėjimo ne tik prarandamos į kvalifikuotos darbo jėgos paruošimą įdėtos valstybės investicijos, bet ir atsiranda nepageidaujamų pokyčių darbo rinkoje, mažėja šalies ekonominis, inovacinis potencialas, galiausiai smunka šalies konkurencingumas tarptautinėje arenoje (Kazlauskienė, 2006; Stankūnienė ir kt., 2007, Lietuvių emigracija: problema ir galimi sprendimo būdai, 2005). Studentų, kaip vienos iš būsimų specialistų grupių, emigracija iš Lietuvos taip pat laikoma protų nutekėjimu. Tai svarbu turint omeny, jog pagal išvykimo priežastį didėja emigrantų,

išvykstančiųjų mokyti, dalis (2001 m. tokių buvo 4, 2006 m. – 7, 2008 m. – 11 proc.) (Lietuvos gyventojų tarptautinė migracija, 2008).

Vertinant jaunimo emigracijos mastus, šiuo metu ši reiškinį labiau galima laikyti darančiu žalą Lietuvai. Ir kadangi viena iš didžiausių problemų laikoma ne tiek pats kvalifikuotų specialistų išvažiavimas, kiek tai, jog išvažiavę jie negrįžta (Sipavičienė ir kt., 2009, Lietuvių emigracija: problema ir galimi sprendimo būdai, 2005), reikėtų kalbėti ir apie grįžtamąją migraciją (reemigraciją) Lietuvoje.

Pastaraisiais metais didžiąją imigrantų dalį sudarė grįžtantys lietuviai – 2006 m. jie sudarė 71 proc. visų atvykusiųjų (Stankūnienė ir kt., 2007). Šie skaičiai kol kas pernelyg maži, kad kompensuotų emigracijos mastus, tačiau perspektyva teikianti vilties ir reiktų ją išnaudoti. Grįžtamoji migracija apibūdinama kaip sugrįžimas iš užsienio valstybės gyventi tėvynėje (pabuvus tarptautiniais migrantais) (Sipavičienė ir kt., 2009). Vertinant reemigracijos perspektyvas svarbu analizuoti pirminės emigracijos priežastis, migracijos padėtį kilmės šalyje (Sipavičienė ir kt., 2009).

Nors daugybė mokslinių tyrimų kaip pagrindinius migracijos motyvus pagrindžia būtent ekonominius poreikius, kartu sutinkama, kad Lietuvos emigracijos mastai per dideli (ypač palyginti su kaimyninėmis šalimis), kad būtų galima juos paaiškinti vien ekonominiais veiksniais, ir jog siekiant suprasti, kas lemia migracijos procesus būtent Lietuvoje, svarbu tirti ir socialinius, ypač individualaus lygmens, aspektus, prioritetą teikiant jaunų, potencialių specialistų (t. y. iš esmės studentų) emigracijai (Merkys, 2006; Antinienė, 2005; Sipavičienė, 2006; Lietuvių emigracija: problema ir galimi sprendimo būdai, 2005; Markšaitytė, 2010; Kazlauskienė, 2006).

Atsižvelgiant į nemažėjančius ketinančių emigruoti srautus, tikslinga būtų tirti, kas nulemia, jog jauni žmonės taip anksti priima sprendimą palikti gimtąją šalį. Šiuo metu nėra vienos teorijos, kuri visiškai paaiškintų migracijos procesų fenomeną, o egzistuojančias teorijas priklausomai nuo to, ką jos akcentuoja, galima skirstyti į numatančias ekonominę (makro-) arba socialinę-psichologinę (mikro-) perspektyvą. Ekonominiai migracijos modeliai pabrėžia kainos ir naudos analizę priimančią sprendimą migruoti ir atskleidžia bendrąsias migracijos tendencijas, o socialiniai psichologiniai modeliai orientuojasi į sprendimo priėmimo procesą ir su juo susijusius veiksnius (Markšaitytė, 2010). Makrolygmens veiksmų gebėjimas paaiškinti migracijos sprendimą laikomas gana žemu lyginant su individualiomis charakteristikomis (mikrolygmeniu), todėl siūloma, jog siekiant tiksliau numatyti migracijos potencialą, reikėtų daugiau dėmesio skirti būtent pastariesiems aspektams (Hadler, 2006).

Šiame tyrime mes orientuosimės į mikrolygmens veiksnius, galinčius paaiškinti migracinį sprendimą. Remiantis *planuoto elgesio teorija*, ketinimas emigruoti apima visus elgesį motyvuojančius veiksnius (socialinius ir psichologinius) – ir žmogaus nuostatą elgesio atžvilgiu, ir įsitikinimą, kokio elgesio iš jo tikisi artimiausia aplinka, ir kartu suvokiamą elgesio atlikimo sudėtingumą arba paprastumą (Ajzen, 1991).

## Lietuvoje atliktų migracijos tyrimų apžvalga

Tyrimų, analizuojančių Lietuvos jaunimo emigracijos ar emigracinių ketinimų socialinius ir / ar psichologinius veiksnius, nėra daug. Galime paminėti studentų emigracinių nuostatų tyrimą (Merkys ir kt., 2006). Tyrime apklausti 1002 respondentai (iš jų 71 proc. studijuojantis jaunimas) iš skirtingų aukštųjų Lietuvos mokyklų ir kolegijų. Vėliau išskirtos trys Lietuvos studentų nuostatų dimensijos ir atitinkamai subskalės: „racionalus“, „etnocentristinis“ ir „ekonomiškai motyvuotas (kosmopolitinis)“ požiūris į emigraciją. Studijuojančio jaunimo populiacijoje dominuoja „racionalus“ požiūris į emigraciją, susidedantis iš tokių teiginių kaip: *Aš norėčiau gyventi užsienyje, jei būčiau tikras, kad gausiu ten norimą išsimokslinimą ir darbą.* „Etnocentristinei“ nuomonei atstovauja asmenys, kurie nenorėtų išvykti iš Tėvynės, nes užsienyje ilgai neišvertų, nes jiems sunku įsivaizduoti savo gyvenimą be Lietuvos ir pan. „Kosmopolitinį“ požiūrį į emigraciją rodantys asmenys svajoja apie gyvenimą Vakaruose ir yra pasiryžę ten vykti bet kokiomis sąlygomis: legaliomis, nelegaliomis ar net kriminalinėmis.

D. Antinienė (2005) aprašo Lietuvos studentų tautiškumo ir emigracinių nuostatų bei sociodemografinių charakteristikų, psichologinės būsenos, politinių, religinių nuostatų ir kt. tyrimą. Įvardijamas „racionalus“, „etnocentristinis“ ir „ekonomiškai motyvuotas“ požiūris į emigraciją, taip pat jų ryšiai su tautiškumo nuostatomis. Darna išvada, jog emigracinės bei tautinį tapatumą atspindinčios nuostatos yra susiję konstruktai.

Galima paminėti ir kitus tyrimus, susijusius su emigracija Lietuvoje. A. Kazlauskienė (2006) tyrė Lietuvos *protų nutekėjimo* reiškinio priežastis, tendencijas, joms įtakos turinčius veiksnius ir atskleidė jų sąsajas su šiuolaikinėmis migracijos procesų interpretacijomis. R. Markšaitytė (2010) tyrė ketinančių ir neketinančių emigruoti asmenų bei emigravusiųjų psichologines ir socialines charakteristikas, D. Kuzmickaitė (2004) atliko šiuolaikinės lietuvių emigracijos, kūrimosi ir adaptacijos Čikagoje 1998–2000 m. laikotarpiu etnografinį tyrimą, R. Ruzgys ir L. Eriksonas (2004) atliko užsienyje gyvenančių lietuvių apklausą, kurioje atskleidė šių žmonių migracijos priežastis ir reemigracines nuostatas.

Tačiau vis dar labai trūksta darbų, kurie analizuotų patį sprendimo emigruoti procesą ir būtent ne ekonominius veiksnius, juolab kad ne vienas autorius jau yra pabrėžęs, kad vien makroveiksniais ketinimų paaiškinti nepavyksta, o ekonominiai veiksniai nepaaiškina tokių milžiniškų Lietuvos jaunimo emigracijos mastų. Taip pat, atsižvelgiant į vis aštrėjančią protų nutekėjimo iš Lietuvos problemą, svarbu pabandyti suprasti, kokios priežastys skatintų Lietuvos studentus grįžti į Tėvynę, net ir įgijus emigracinės patirties užsienyje.

Šiame straipsnyje siekiama tirti ir analizuoti socialinius ir psichologinius veiksnius, kurie skatina studentų ketinimą emigruoti arba planuoti savo ateitį Lietuvoje. Tyrimo abjektas yra socialiniai ir psichologiniai veiksniai, skatinantys studentų ketinimą emigruoti arba planuoti savo ateitį Lietuvoje. Keliami šie tyrimo klausimai:

1. Kokie psichologiniai ir socialiniai veiksniai skatina lietuvius studentus emigruoti?
2. Kokie psichologiniai ir socialiniai veiksniai skatina lietuvius studentus planuoti savo ateitį Lietuvoje (neemigruoti arba planuoti grįžti gyventi į tėvynę po ilgalaikės tarptautinės migracijos)?

Tyrimui buvo pasirinktas *fokus* grupės metodas (Morgan, 1996).

## Tyrimo metodika

**Tyrimo dalyviai.** Atliekant tyrimą buvo apklaustos dvi *fokus* grupės, kuriose iš viso dalyvavo 13 studentų (7 studentai pirmojoje grupėje ir 6 studentai antrojoje grupėje). Dalyvių amžius svyravo nuo 20 iki 27 metų, amžiaus vidurkis – 22 m. Pirmojoje *fokus* grupėje dalyvavo 3 vaikinai ir 4 merginos, antrojoje – 2 vaikinai ir 4 merginos (iš viso tyrime dalyvavo 5 vaikinai ir 8 merginos). Ketinimui emigruoti arba planuoti savo ateitį Lietuvoje įvertinti buvo skirti du kriterijai: buvo kviečiami dalyviai, norintys išvykti mokytis, dirbti ar gyventi į užsienį ir / ar ketinantys artimiausiu metu tai padaryti *arba* apsisprendę likti gyventi Lietuvoje ir / ar neplanuojantys artimiausiu metu išvykti mokytis, dirbti ar gyventi į užsienį. Iš esmės buvo orientuojamasi į tvirtą dalyvių *norą* emigruoti arba gyventi Lietuvoje ir *planus* tai daryti – dalies norinčiųjų dalyvauti tyrime buvo atsisakyta dėl to, kad jie nebuvo tvirtai apsisprendę dėl ketinimų emigruoti ar planuoti savo ateitį Lietuvoje, tuo tarpu diskusijoje reikėjo, kad dalyviai dalytųsi kuo asmeniškiau požiūriu ir kalbėtų apie savo elgesio motyvaciją, o ne apie tai, apie ką iš tikrųjų nėra pakankamai svarstę.

**Tyrimo metodas.** Kokybiniam studentų ketinimo emigruoti arba planuoti savo ateitį Lietuvoje tyrimui buvo pasirinktas *fokus* grupės metodas.

**Tyrimo eiga.** *Fokus* grupių diskusijos vyko Vilniuje, Mykolo Romerio universiteto psichologijos laboratorijoje. Abi diskusijos truko apytiksliai po 1 valandą ir 20 minučių ir buvo filmuojamos. Dar prieš sutikdami dalyvauti ir kiekvienos diskusijos pradžioje visi tyrimui atrinkti dalyviai buvo supažindinti su tyrimo tikslu ir esme, informuoti apie konfidencialumo ir anonimiškumo galimybes, jog jie bus filmuojami ir kitais tyrimo aspektais bei atsakyta į iškilusius klausimus. Kiekvienas dalyvis pasirašė sutikimą dalyvauti tyrime. Moderatoriaus vaidmenį diskusijos metu galima apibūdinti kaip fasilituojantį – siekta, jog dalyviai laisvai išsakytų savo nuomonę ir požiūrį, nebuvo reikalaujama, kad kiekvienas būtinai pasisakytų.

**Duomenų analizės metodai.** Su diskusijų metu gautais duomenimis toliau buvo dirbama atliekant teminę analizę (Braun, Clarke, 2006).

Visų pirma diskusijų metu gautas įrašas buvo pažodžiui transkribuotas, tada dar kartą perklausytas dėl tikslumo. Fiksuota ir grupės dinamika, neverbalinė kalba, trukdžiai (kada dalyviai juokiasi, ar linkčioja galvomis, pradeda skambėti telefonas ir pan.). Dalyviai užkoduoti (dalyvių vardai pakeisti į Dalyvis A, Dalyvis B ir pan.).

Atliekant teminę analizę, duomenyse buvo ieškoma pasikartojančių prasmingų struktūrų. Kadangi buvo siekta gauti detalesnes įžvalgas apie konkrečią temą, t. y. stu-

dentų emigracinius ketinimus, koduojant buvo kreiptas dėmesys į tai, kas iškilo kaip veiksniai, susiję su ketinimu emigruoti arba planuoti savo ateitį Lietuvoje (ar grįžti po emigracijos), tačiau nebuvo bandoma duomenis sutalpinti į prieš tai sudarytą kodavimo schemą. Ieškant temų buvo susitelkta į tai, ką dalyviai kalbėjo, t. y. į aiškiai išdėstytą nuomonę, o ne į galimas idėjas ar nuostatas, kurios laikoma, jog formuoja tai, kas pasakoma.

Siekiant didesnio patikimumo, pirmąjį teminės analizės etapą, būtent pradinį turimų duomenų kodavimą, šio darbo autorės atliko nepriklausomai viena nuo kitos, o vėliau tikrino išskirtų kodų atitikimą.

## Rezultatai

Analizuojant duomenis buvo išskirtos šios veiksmų, susijusių su ketinimu emigruoti arba planuoti savo ateitį Lietuvoje, teminės grupės: socialinės sąlygos, profesinės realizacijos galimybės, socialiniai ryšiai, psichologiniai veiksniai.

## Socialinės sąlygos

Kalbėdami apie ketinimus emigruoti tyrimo dalyviai minėjo procesus ir struktūras, kurie susiję su visuomeniniu gyvenimu, su Lietuvos visuomene apskritai, ir todėl apibendrintai įvardyti kaip socialinės sąlygos. Iš pirmo žvilgsnio susidarė įspūdis, jog nuomonės dėl įvairiausių emigracinius ketinimus veikiančių socialinių sąlygų labai prieštaringos, tačiau, pažvelgus nuodugniau, buvo suprasta, jog pati esama padėtis Lietuvoje (ekonominė, kultūrinė, švietimo ir pan.) ir vykstantys pokyčiai dalyvių apibūdinama gana vienodai, tačiau skiriasi tai, kaip į tai žiūrima, kaip vertinama – žvelgiant iš platesnio konteksto, pesimistiškai / optimistiškai, kaip į kliūtis ar kaip į galimybes, ir pan. – ir būtent tai turi didžiausios reikšmės ketinimui emigruoti arba savo ateities planavimui Lietuvoje. Taigi, socialinės sąlygos nuo veiksmų, aprašytų kitose grupėse, skiriasi tuo, kad jos pačios savaime sunkiai paaiškina apsisprendimą emigruoti ar likti Lietuvoje – ketinimams didžiausią įtaką turi tai, kaip tai vertinama. Todėl socialinės sąlygos išskyla kalbant apie kitoms grupėms priskirtus veiksmus ir atsiskleidžia per tai, kaip dalyviai argumentuoja savo nusiteikimą emigracijos atžvilgiu.

Pateikiamas vienas prieštaringo socialinių sąlygų vertinimo pavyzdys: ketinantys ir neketinantys emigruoti dalyviai visos Lietuvos ir lietuvių kultūrinį lygį apibūdina panašiai: „*nesam pati kultūringiausi šalis pasaulyje*“ (21 m., Dalyvis B), „*esam tokie riboti kartais, netolerantiški ten, visa kita, neišsileidžiam tų užsieniečių, neišsileidžiam juodaodžių, neišsileidžiam ten ... su homoseksualais nesusitvarkom*“ (22 m., Dalyvė D), „*menų srityje, kur yra didžiaja dalimi kartais absoliučiai liūdna /.../ Mekas – siunčia savo fondus, o Lietuva negali jų priimti*“ (20 m., Dalyvė L). Tačiau, vieni dalyviai išsako tvirtą poziciją, jog kultūros lygis priklauso nuo tavęs, nuo tavo pasirinkimo, jog gali nuspręsti, kokią aplinką tu kurs, ir kad ir kokias, tačiau lietuviai, palyginti su kitomis



Vakarų šalimis (Anglija, Amerika), turi vertybes, ir nors po truputį, vis dėlto vyksta pokyčiai ir galima prie to prisidėti, trumpiau kalbant „*svajonių šalis yra ten, kur tu pats ją susikuri*“ (23 m., Dalyvis R). Tačiau dalyviai, ketinantys emigruoti, kalba apie tai, jog norisi gyventi aukštesnio lygio kultūroje, norisi autentiškumo, norisi ten, kur geriau jausiesi, o bandyti, ko nors pasiekti ar ką nors keisti čia, Lietuvoje, yra labai sunku, net utopiška („*čia yra kova su vėjo malūnais*“ (21m., Dalyvis B).

## Profesinės realizacijos galimybės

Profesinės realizacijos galimybių kategorija apima veiksnius, susijusius su galimybėmis studijuoti (t. y. tobulėti pasirinktoje profesinėje srityje), dirbti pagal specialybę ar apskritai užsiimti norima veikla (ir užsidirbti). Šios temos iškilo diskutuojant apie emigracinius ketinimus ir / arba planus gyventi Lietuvoje, kadangi dalyviai vis dar buvo įsitraukę į studijų procesą, o didžiosios dalies (9 iš 13) gana greitai laukė sprendimas dėl tolesnės veiklos baigus bakalaurą ar magistro studijas.

Iš dalyvių pasisakymų susidarė išpūdis, jog ketinimas emigruoti dėl studijų priimamas kaip savaime suprantamas dalykas, kaip pagrįsta priežastis išvykti. Tai jog nori ir planuoja emigruoti būtent studijuoti, išsakė ir ne vienas dalyvis, save priskiriantis prie tų, kurie ateityje planuoja savo gyvenimą Lietuvoje: „*aš norėčiau emigruoti studijuoti galbūt todėl, kad Lietuva negalėtų pasiūlyti tokių studijų, kokias galima pasirinkti užsienyje*“ (20 m., Dalyvė L), „*aš tai taip pat planuoju išvažiuot studijuoti, aš jau esu priimta į Švediją, į magistro programą. Nes Lietuvoje su mano specialybe paprasčiausiai perspektyvų nėra, ir aš tai galvoju, mokiaus keturis metus ne tam, kad paskui eiti į kokį restoraną padavėja dirbti*“ (22 m., Dalyvė D).

Dalyviai dalijosi nuomonėmis ir apie Lietuvos aukštojo mokslo reformos įtaką emigraciniams procesams apskritai: „*masinis studijavimas užsienyje prasidėjo tada, kada ta reforma pasikeitė*“ (22 m., Dalyvė D), ir žmonės išvažiuoja todėl, kad Lietuvoje, įstojus į mokamą vietą, „*tėvai neturės už ką sumokėti. Ir galbūt aš važiuoju ten, kur mokslas bus nemokamas arba kur aš lengvai gausiu paskolą ir galėsiu išgyvent*“ (22 m., Dalyvė D), „*dabar menus studijuoti Anglijoje ir menus studijuoti Lietuvoje mokomoje vietoje yra ta pati kaina. Tai tiesiog jie renkasi tenai, kur, sakykim, aukštesniu lygiu galima mokytis už tuos pačius pinigus /.../ Dabar dėl švietimo reformos emigracija bus didelė ir kuo toliau tuo didesnė bus turbūt*“ (20 m., Dalyvis P).

Emigruoti dėl studijų užsienyje atrodo gana suprantamas dalykas (jeigu nėra trokštamų studijų galimybių Lietuvoje arba siekiama geresnės kokybės), taip pat ketinama vykti į užsienį dėl palankesnių darbo pagal specialybę sąlygų.

## Socialiniai ryšiai

Socialinių ryšių kategorija išskirta tiesiogiai su draugais, šeima, gyvenimo partneriu ar kitais reikšmingais žmonėmis susijusius veiksnius, kurie diskusijos metu iškilo

kaip veikiantys apsisprendimą emigruoti arba likti gyventi Lietuvoje (arba sugrįžti į Lietuvą po emigracijos). Šios kategorijos išskyrimą galima pagrįsti tuo, jog žmonės vis dėlto yra socialinės, sąveikaujančios su aplinka būtybės, ir aplinkiniai asmenys, nors ir nebūtinai daro tiesioginę įtaką priimamiems sprendimams, tačiau vis tiek dažnai būna susiję su emigraciniais ketinimais.

Dalyviai nemažai kalbėjo apie draugų ratą ir ryšio su jais išlaikymą. Išsakyta nuomonė, jog naujosios technologijos suteikia galimybę palaikyti ryšį per atstumą („*dabar yra Skype'as, Facebook'as, visos kitos programos. Kasdien gali paplepėti ir visa kita*“ (22 m., Dalyvė D), ir žinant, jog įmanoma sugrįžti net ir po dešimties metų į tą patį draugų ratą, tai ir „*ta baimė išvažiuoti netgi sumažėja, nes tu žinai, kad tu vis tiek kažką turėsi*“ (22 m., Dalyvė D).

Trys iš diskusijos dalyvių nurodė turinčios partnerį užsienietį, o vienos iš dalyvių sesuo yra ištėkėjusi už vyro užsieniečio ir gyvena emigracijoje. Dalyvės dalijosi tokių santykių įtaka jų emigraciniais ketinimams: viena iš dalyvių tai, jog gyvenimo partneris yra užsienietis, nurodė kaip „*pasiteisinimą*“ dėl emigracijos – jos partneriui Lietuvoje būtų sunku ne tik dėl kalbos barjero, bet ir todėl, kad Lietuvoje „*negaus žmogus tai, ką jis dabar tenai gauna. Viskas*“ (22 m., Dalyvė S).

Galimybė išlaikyti socialinius ryšius su draugais yra vienas iš svarbiausių grįžimo į Lietuvą po ilgalaikės emigracijos faktorių. Taip pat didelė svarba skiriama artimiesiems bei pasirinktam gyvenimo partneriui, kurie gali skatinti emigruoti ir kurti šeimą užsienyje arba, priešingai, motyvuoti planuoti savo ateitį Lietuvoje.

## Psichologiniai veiksniai

Veiksniai, įtraukti į psichologinių veiksnių grupę, iš esmės apima tai, kas labiausiai siejasi su dalyvių vidiniu pasauliu – jų noru pažinti, ieškoti, išnaudoti galimybes, jų emocijomis, esamu santykiu su Lietuva (tautiniu tapatumu) – ir kas turi įtakos planams emigruoti ar gyventi Lietuvoje.

Dalyviai, kalbėdami apie ketinimus emigruoti, ne kartą minėjo, jog šiuo metu norisi išnaudoti tai, jog dar esi be įsipareigojimų, jaunas, galintis pasinaudoti studento statuso suteikiamomis galimybėmis: „*mūsų amžius toksai ir yra, kai reikia keliauti, kažką daryti, kol nėra šeimos įsipareigojimų*“ (22 m., Dalyvis U), „*Erasmus'ą kažkaip įsivaizduoju su tuo, kad galėsiu keliauti ir pamatyti, ir atrasti*“ ir „*studento statusas yra labai patogus*“ (20 m., Dalyvė N).

Emigracija matoma ir kaip galimybė įgyti patirties, žinių, o tai žmogų praturtina: „*aš manau, kad visam pasauly yra taip priimtina, kad žmogus pasisemi patirties keliaudamas... tada žmogus tampa visapusiškesnis /.../ sugrįžta ir kažką, kažką duoda būtent savo šaliai iš savęs*“ (22 m., Dalyvė M).

Kai kurių dalyvių pasisakymuose išryškėjo tautinis tapatumas, atsakomybės už Lietuvos ateitį prisiėmimas: „*mes niekaip nekuriame tos Lietuvos ateities pačios. Ir po to sakom, kokia yra Lietuva bloga ir kaip mums nesiseka*“ (22 m., Dalyvė G), „*bet man atrodo, kad, ta prasme, žmonės ir turėtų stengtis, ir daryti, ir kurti, ir čia ir yra ta terpė, kur yra blogai, bet tu gali padaryti daug ką*“ (20 m., Dalyvė L), „*sakykim, per tuos de-*



*šimt metų – kur tu būsi išvažiuavęs, aš liksiu – ir aš stengsiuos, kovosiu su vėjo malūnais ir netyčia laimėsiu vieną kovą. Ne vienas aš, sakykim, dar ten penkiasdešimt tūkstančių žmonių galvos taip pat, panašiai bent jau. Elgsimės kažkaip kitaip ir pakeisime kažką. Galiausiai ateis nauja partija į Seimą jaunų žmonių /.../, tada aš sėdėsiu čionai ir man bus tiesiog gera, nes aš žinosiu, kad aš prie to prisidėjau“ (20 m., Dalyvis P).*

## Rezultatų aptarimas

Dalyvių pasisakymai diskusijų metu atskleidė įvairius socialinius ir psichologinius veiksnius, susijusius su lietuvių studentų ketinimais emigruoti arba planuoti savo gyvenimą Lietuvoje. Juos galima skirstyti į keturias veiksmų grupes: socialinės sąlygos, profesinės realizacijos galimybės, socialiniai ryšiai ir psichologiniai veiksniai.

Pirmiausia pasakytina, jog dalyvių minimos socialinės sąlygos nepaaiškina emigracinių ketinimų – tai sutampa su Hadler (2006) gautais rezultatais, pagal kuriuos makrolygmens kintamųjų paaiškinamasis laipsnis yra gana silpnas, palyginti su mikrolygmens kintamaisiais, ir ketinimas migruoti (taigi ir regiono migracinis potencialas) stipriai priklauso nuo individualių charakteristikų ir motyvų (Hadler, 2006). Gauti rezultatai rodo, jog tai, kaip vienodas socialines sąlygas vertino skirtingi diskusijų dalyviai, labiau skatino emigracinius ketinimus negu pačios socialinės sąlygos savaime – tai paaiškinama sociologinio požiūrio sprendimo emigruoti priėmimo modeliu (Esser, 1980, cit. pagal Hadler, 2006). Juo remiantis vietinės ir regioninės charakteristikos yra laikomos labai svarbiomis, tačiau tik dėl jų poveikio atskiram individui. Atsiskleidė, kad panašus socialinių sąlygų suvokimas ir vertinimas siejasi su panašiais ketinimais: tai, jog situacija Lietuvos ekonominėje ar kultūrinėje plotmėje buvo vertinama kaip per sunki ar net neįmanoma vienam individui keisti, skatino studentų ketinimus emigruoti (pvz., buvo ketinama emigruoti todėl, kad Lietuvoje nėra meno rinkos – tačiau ir nenorima prisidėti ją kuriant; arba todėl, nes Lietuvoje žemas žmonių kultūros lygis – tačiau ir vėl nemanoma, jog įmanoma kažką pakeisti), tuo tarpu Lietuvos vertinimas kaip pakankamai didelę pažangą padariusios šalies, kurioje vis dar yra labai daug sričių, kuriose galima spręsti problemas, – toks situacijos vertinimas motyvavo studentus neemigruoti. Taigi tai, kaip vertinamos socialinės sąlygos, buvo svarbiau aiškinant migracinius ketinimus negu ekonominis, kultūrinis ar pažangos lygis.

Kalbant apie profesinės savirealizacijos galimybes, nustatyta, jog palankesnė profesiniam realizavimui aplinka (geresnė studijų kokybė, platesnė meno rinka) ar apskritai profesinio realizavimo galimybė skatina studentus emigruoti į užsienį. Vis dėlto ilgalaikė emigracija vien dėl pinigų studentų nemotyvavo – net ir dalyviai, kurie išsakė nuomonę, jog užsienyje galima lengviau, greičiau ir daugiau užsidirbti, savo apsisprendimą emigruoti aiškino visų pirma ne finansiniais aspektais, o daugiausia noru patirti, pažinti kitą kultūrą, išmokti kalbą, pabūti naujoje aplinkoje ir pan. Šie duomenys sutampa su kitų tyrėjų gautų rezultatų tendencijomis: protų nutekėjimą Lietuvoje veikia ne tik ekonominiai motyvai, bet ir savirealizacijos siekiai, ir į kitą šalį neretai emigruojama dėl viliojančių darbo ir profesinės savirealizacijos sąlygų – t. y. dėl kitos šalies traukos veiksnių, o ne stumiami blogų socialinių ekonominių sąlygų

Lietuvoje (Genienė, 2000, 2005, cit. pagal. Kazlauskienė, 2006; Stankūnienė ir kt., 2007). Kazlauskienės (2006) atliktame tyrime teigiamą reemigracijos sprendimą prognozuojančių veiksnių grupėje geresnės darbo ir profesinės realizacijos sąlygos užima pirmą vietą, taip pat Kuzmickaitė (2004) nurodo, jog ribotos galimybės gauti norimą darbą profesijos srityje veikia kaip norą grįžti į tėvynę slopinantis faktorius.

Socialiniai ryšiai siejasi su emigraciniais lietuvių studentų ketinimais emigruoti arba planuoti savo ateitį Lietuvoje. Ne viename tyrime kaip vienas iš su migracija ar ketinimu emigruoti susijusių kintamųjų nurodomas šeimos susijungimas, intymus partneris/-ė ar santuoka (Kazlauskienė, 2006; Markšaitytė, 2010, Kuzmickaitė, 2004). Ir šiame tyrime buvo kalbama apie gyvenimo partnerio/-ės vaidmenį, planuojant savo ateitį Lietuvoje ar emigracijoje. Apie tai remdamosi savo asmenine patirtimi pasakojo keturios iš aštuonių studenčių merginų (ir nė vienas iš vaikinių), o būtent moterų grupėje sutuoktinio (ar draugo, šeimos) veiksnys pasireiškia dažniausiai (Kazlauskienė, 2006; Markšaitytė, 2010). Markšaitytė (2010) nurodo, jog tarp ketinančių emigruoti moterų statistiškai daugiau tiriamųjų, kurių sutuoktinis ar draugas gyvena atskirai, palyginti su emigruoti neketinančiomis ir emigravusiomis tirtimosiomis.

Tyrimo metu nustatyta, jog psichologiniai veiksniai labai siejasi su studentų planais emigruoti ar gyventi Lietuvoje. Ne kartą dalyvių minėtas noras išnaudoti galimybę, kad dar esi jaunas ir nesusaistytas šeimos ir įsipareigojimų, labai tiksliai įvardija daugelio autorių nurodomus migranto bruožus (Hadler, 2006, Ambrozevičienė, 2006; Sipavičienė, 2006; Lietuvių emigracija: problema ir galimi sprendimo būdai, 2005, ir kt.). Turbūt galime sakyti, jog ne tik tyrimų rezultatai rodo, kad sukūrus šeimą ir atsiradus vaikams migracinis elgesys ir migraciniai ketinimai sumažėja (Hadler, 2006; Markšaitytė, 2010; De Jong, 2000 ir kt.), tačiau ir patys studentai tai puikiai žino, ir tas žinojimas motyvuoja juos emigruoti. Taip pat studentus skatina žinių, patirties siekimas, noras pažinti pasaulį – pastarąją priežastį, kaip paskatinusią išvažiuoti iš Lietuvos, nurodo ir R. Ruzgys, L. Eriksonas (2004).

Dar vienas su emigraciniais ketinimais susijęs veiksnys – studentų santykis su Lietuva (tautinis tapatumas). Remiantis Antinienės (2005), Merkio (2006) darbais, kuo labiau tautiškumo prasme asmens pozicija bus etnocentristiška, įpareigojanti, tuo ir jo požiūris į emigraciją bus etnocentristinis, o kuo asmens tautiniame tapatume mažiau etnocentrizmo, tautiškumo įtakos, įsipareigojimų, tuo kosmopolitiškiau jis vertina emigracines galimybes. „Etnocentristais“ apibūdinami žmonės, kurie yra stipriai tautiškai angažuoti, įsipareigoję tautai, kurių elgesiui, pažiūroms, tikslams didžiulę įtaką daro tautiškumas ir juos sieja stiprus emocinis ryšys su tauta. Jie laiko save tautos patriotais, nerimauja dėl Lietuvos ateities ir savo pačių ateitį sieja su Lietuva. Būtent šios pozicijos laikymasis, atsakomybės už tėvynę prisiėmimas diskusijos dalyvius motyvavo savo ateitį planuoti Lietuvoje (neemigruoti).

Apibendrinus galima pasakyti, jog šis darbas prisideda prie tyrimų, analizuojančių lietuvių studentų emigraciją ir emigracinius ketinimus, ir prie vis gausėjančios literatūros, rodančios, kad ekonominiai veiksniai ir jų vertinimas nėra vienintelės lietuvių emigraciją lemiančios priežastys (Antinienė, 2005; Merkys ir kt., 2006; Markšaitytė, 2010; Kazlauskienė ir kt.).

## Išvados

1. Esamos socialinės sąlygos (ekonominės, kultūrinės, švietimo ir kt.) Lietuvoje gali būti veiksniu, tiek skatinančiu studentų ketinimą emigruoti, tiek motyvuojančiu planuoti ateitį Lietuvoje. Socialinių sąlygų Lietuvoje vertinimas kaip kliūtis skatina studentų ketinimą emigruoti, o tų pačių sąlygų vertinimas kaip galimybių – motyvuoja studentus likti ir keisti padėtį Lietuvoje.
2. Palankesnė profesiniam realizavimui aplinka ar apskritai profesinio realizavimo galimybė užsienyje yra studentų apsisprendimą emigruoti skatinantis veiksnys.
3. Socialiniai ryšiai, viena vertus, gali sietis su studentų ketinimu emigruoti (užsienietis gyvenimo partneris, emigracijai pritariantys artimieji), kita vertus, tokie veiksniai kaip Lietuvoje likusi šeima ir draugai gali skatinti planuoti savo ateitį Lietuvoje.
4. Tokie psichologiniai veiksniai kaip žinių, patirties ir palankesnių psichoeemocinių sąlygų siekimas skatina lietuvių studentų ketinimus emigruoti, tuo tarpu prisiimta atsakomybė už šalies gerovę motyvuoja planuoti savo ateitį Lietuvoje (neemigruoti).

## Literatūra

1. Ajzen I. The Theory of Planned Behavior // Organizational Behavior and Human Decision Processes. 1991, vol. 50, 179-211.
2. Ambrozevičienė, D. Lietuva pagal emigracijos mastus – pirmoji Europos Sąjungoje. Statistikos departamento informacija, specialus Statistikos departamento pateiktas analitinis pranešimas apie gyventojų tarptautinės migracijos pokyčius, 2006.
3. Antinienė, D. Lietuvos studentijos tautinio tapatumo nuostatos ir jų raiška. Daktaro disertacija. Kaunas: Kauno technologijos universitetas, Socialinių tyrimų institutas, 2005.
4. Braun V., Clarke V. Using thematic analysis in psychology // Qualitative Research in Psychology. 2006, vol. 3, p. 77-101.
5. De Jong G. F. Expectations, gender, and norms in migration decision-making // Population Studies. 2000, vol. 54, No. 3, p. 307-319.
6. Hadler M. Intentions to migrate within the European Union // European Societies. 2006, vol. 8(1), p. 111-140.
7. Kazlauskienė, A. Protų nutekėjimo priežastys ir tendencijos: Lietuvos atvejis. Daktaro disertacija. Kaunas, 2006.
8. Kuzmickaitė, D. K. *Tarp dviejų pasaulių: naujieji imigrantai lietuviai Čikagoje (1988–2000): monografija*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2004.
9. *Lietuvių emigracija: problema ir galimi sprendimo būdai*. Vilnius: Pilietinės visuomenės institutas, 2005.
10. *Lietuvos gyventojų tarptautinė migracija (2008)*. Vilnius: Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės, 2009.
11. *Lietuvos gyventojų tarptautinė migracija (2005)*. Vilnius: Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės, 2006.
12. Markšaitytė, R. Psichologinių ir socialinių charakteristikų svarba lietuvių emigraciniam ketinimams bei emigravimui. Daktaro disertacija. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla, 2010.
13. Merkys, G.; Baršauskienė, V.; Antinienė, D. *Lietuvos studentų emigracinės nuostatos ir jas lemiantys veiksniai*. Kaunas: Kauno technologijos universitetas, 2006.

14. Morgan D. L. Focus Groups // Annu. Rev. Sociol. 1996, vol. 22, p. 129–152.
15. Ruzgys, R.; Eriksonas, L. Kodėl išvažiuoju iš Lietuvos – ar sugrįšime? [žiūrėta 2011-04-05]. <[http://www.civitas.lt/files/Konferencija\\_Emigracija\\_04\\_12\\_02\\_pralesimai.pdf](http://www.civitas.lt/files/Konferencija_Emigracija_04_12_02_pralesimai.pdf)>.
16. Sipavičienė, A. *Tarptautinė gyventojų migracija Lietuvoje: modelio kaita ir situacijos analizė*. Vilnius: Tarptautinės migracijos organizacijos Vilniaus biuras, 2006.
17. Sipavičienė, A.; Gaidys, V.; Dobrinina, M. *Grižtamoji migracija: teorinės įžvalgos ir situacija Lietuvoje*. Vilnius: Tarptautinės migracijos organizacijos Vilniaus biuras, 2009.
18. Stankūnienė, V.; Jasilionis, D.; Mikulionienė, S.; Sipavičienė, A. *Lietuvos demografinės raidos iššūkiai*. Vilnius: Socialinių tyrimų institutas, 2007.

---

## QUALITATIVE ANALYSIS OF PSYCHOSOCIAL FACTORS OF STUDENT INTENTIONS TO EMIGRATE OR PLAN THEIR FUTURE IN LITHUANIA

Asta Tiškutė

Mykolas Romeris University, Lithuania

Assoc. Prof. Dr. Jolanta Sondaitė

Mykolas Romeris University, Lithuania

### Summary

*Emigration of young people is an increasing phenomenon in Lithuania, which may have serious consequences on the country's economy and demographics. The objective of this study was to investigate the factors that motivate students to emigrate or to plan their future life in Lithuania. The methods used were focus groups. The subjects were 13 students. The age of the participants ranged from 20 to 27. Thematic analysis of the data led to the identification of four major thematic categories of motivating factors: social conditions, possibilities for professional realization, social relations, and psychological factors. Some students will emigrate because of existing social conditions (economical, cultural, and educational). Other students plan their future in Lithuania and want to change the existing situation. Some students decide to emigrate because of more favourable possibilities for professional realization abroad. Some students plan to emigrate because of social relations (for example, a foreign boyfriend). Other students are planning their future in Lithuania because their family and friends live in Lithuania. Students who have intentions to emigrate do so because they seek new cultural experiences, adventures, knowledge. Those students who feel responsible for the future of their own country plan their future in Lithuania.*

**Keywords:** *emigrational intentions, focus group, thematic analysis.*